

فلسفی اندیشی

پیش نیاز هرگونه صلح جهانی*

حمیدرضا آیت‌اللهی

قبل از هر چیز لازم میدانم درباره انتخاب بسیار مناسب موضوع همایش امسال یعنی «صلح جهانی»، سخن بگویم. در مبحث صلح جهانی وجه خاصی از فلسفه بیان میشود که ظرفیت بسیار بالای فلسفه را در ایجاد چنین موضوعی نشان میدهد. چون فرصت کم است محور اصلی بحثهایم را به اجمال بر پایه ادعاهای خود قرار میدهم و آنها را تبیین و تحلیل میکنم و سپس به استدلالهای مربوط به آن خواهم پرداخت. از جمله مسائلی که وجود دارد این است که ابعاد زندگی بشر و جریانهای فکری که بر بشر حاکم است هر یک چه ظرفیتی برای صلح دارند و در نهایت چه ظرفیتی برای صلح جهانی میتوانند ایجاد کنند؟ زیرا یک زمان صحبت از صلح منطقه‌یی است و یک وقت سخن از صلح جهانی است و یک وقت صحبت از صلح یک قوم یا یک گروه است. در نتیجه، اولاً این بحث، ظرفیت تقریباً مهم فلسفه برای صلح جهانی

* این مقاله، متن سخنرانی دکتر حمیدرضا آیت‌اللهی استاد گروه فلسفه دانشگاه علامه طباطبایی، در هجدهمین بزرگداشت حکیم ملاصدراست که از قالب گفتار بصورت نوشتار درآمده است.

را نشان می‌دهد و ثانیاً، اگر سایه ابعاد تفکر بشری بخواهد در زمینه صلح جهانی فعالیت کند، وقتی میتواند موفق باشد که فلسفه‌اندیشی را در خود داشته باشد.

به این منظور من چند بعد از ابعاد اندیشه بشری و فعالیت‌های بشر را همراه با تجزیه و تحلیل جزئی از آن مورد توجه قرار میدهم:

۱. آیا علم میتواند صلح بشری و صلح جهانی بوجود آورد؟ و آیا با دانستن علوم تجربی ارتباط انسانها صلح‌مدارانه خواهد شد؟ بعید میدانم. زیرا اولین کاری که علم انجام میدهد آن است که به فرد صاحب علم تفوق میدهد و تفوق میتواند موجب تعارض شود. از این موضوع خیلی مختصر رد میشوم.

۲. آیا تکنولوژی یا تکنولوژیهای مختلف میتوانند برای بشر صلح بوجود بیاورند؟ یقیناً خیر. تکنولوژی قدرت است؛ داشتن قدرتی که افراد دیگر آن را ندارند. بنابراین، اولین کار تکنولوژی برهم زدن صلح و تسلط بر آن است.

۳. آیا اقتصاد میتواند صلح برقرار کند؟ همانطور که میدانید مبنای اقتصاد منفعت‌طلبی است و بر همین اساس تضاد بوجود می‌آید. البته در اقتصاد وقتی منفعت فرد به منفعت دیگران گره می‌خورد، صلح ناپایدار بوجود می‌آید؛ یعنی صلحی هست اما پایدار نیست. برای اینکه مصالح اقتصادی هر دو طرف تأمین شود، طرفین سعی میکنند با هم مصالحه داشته باشند. اما چون مبنای اقتصاد منفعت‌طلبانه است و دخالت اقتصاد منجر میشود که این منفعت بسمت انسان برگردد. بنابراین، صلح در اقتصاد بسیار ناپایدار است، مگر اینکه عناصر دیگر به آن کمک کنند.

۴. آیا فرهنگ میتواند موجب ایجاد صلح گردد؟ خیر، چون ذات فرهنگ متکثر است. فرهنگهای مختلف هر کدام ویژگیهای خاص خود را دارند. اصلاً تمایز فرهنگها به خاص‌نگری خود آنهاست و با وجود چنین تعارض و تفاوتی، خود فرهنگ به ماهو فرهنگ نمیتواند کاری انجام دهد. اما اگر فرهنگها یکدیگر را قبول کنند، مسئله فرق خواهد کرد و یک نوع نگاه فلسفی ایجاد میشود. باید در نظر داشت که خود فرهنگ بتهایی نمیتواند باعث صلح گردد، چون فرهنگ تکثر پراکن است.

۵. آیا سیاست میتواند صلح برقرار کند؟ بنظر من در این خصوص اصلاً اسم سیاست را نمیتوان آورد، زیرا بنای سیاست بر آن است که تمایز، تفاوت و تقابل ایجاد

کند. تجربه عملی نشان می‌دهد وقتی یک گروه کنار هم قرار می‌گیرند، بلافاصله بین جریانهای فکری و سیاسی انشقاق بوجود می‌آید.

۶. آیا ادبیات میتواند موجب صلح شود؟ در ادبیات هم یک نوع تفکر متفاوت وجود دارد. ادبیات در طرز تلقی گروهی خاص ریشه دارد و چون عمیقاً دارای چنین خصوصیتی است، خود نمیتواند باعث صلح شود مگر آنکه با یک نگاه عقلی دیگری به ادبیات نگریسته شود.

۸. آیا دین میتواند صلح برقرار کند؟ وقتی سخن دین و بخصوص بحث شریعت پیش می‌آید، چون اعتقادات و باورها سنگین هستند و بر شریعتهای متمایز تأکید شده است، دین نیز نمیتواند در میان ادیان مختلف صلحی اینگونه برقرار کند. به این موضوع، دقت داشته باشید تا در ادامه از آن نتیجه‌گیری کنیم.

۹. آیا فلسفه قادر است که صلح ایجاد کند؟ مبنای تفکر فلسفی عقل است. درست است که عقول باهم متفاوتند ولی میتوانند زمینه‌ی ایجاد کنند تا افراد مختلف با هم حرف بزنند. اگر کسی که فلسفه می‌گوید نتواند آن را به افراد دیگر بفهماند، سخنش ارزش فلسفی ندارد و اگر نتواند وفاق عام را به خود جلب کند و کاری کند که سخنش مورد نقد واقع شود، کارش بهایی نخواهد داشت.

این نکته بسیار مهمی است. دکارت اینهمه سختی کشید تا دیگران سخنانش را نقد کنند. زیرا حیات تفکرات و تأملات در این است که نقد گردند. مبنای فلسفه همین است و میتواند بهترین زمینه را برای برقراری صلح ایجاد کند. به همین دلیل است که اغلب فیلسوفان درباره صلح بحث کرده‌اند. از کانت گرفته تا لایبنیتس که تأملات صلح‌گرایانه داشته‌اند و فیلسوفان دیگر نیز اینگونه بوده‌اند. حتی فیلسوفی چون هایدگر که گفته میشود با نازیها ارتباط داشته، رفتارش برخاسته از فلسفه‌اش نبوده است. (در این فرصت کم نمیتوان خیلی به این موضوع پرداخت). مشکلی که در فلسفه وجود دارد این است که درست است که فلسفه مبنای خوبی برای صلح است ولی راه‌حل خوبی برای صلح ارائه نمیکند؛ یعنی تفکر فلسفی میتواند زمینه و بستر مناسبی را برای صلح بوجود بیاورد، پس از نظر فرهنگی با فلسفی اندیشیدن به فرهنگ، ادبیات، علم، دین و ... میتوان زمینه را برای صلح ایجاد کرد، اما خود فلسفه به تنهایی نمیتواند کاری انجام دهد.

مهمترین عنصری که میتواند ابزارهای عملی و نهادینه برای صلح ایجاد کند و از همه عناصر مهمتر و مناسبتر است، عنصر دین است؛ یعنی دین میتواند تفکر عقلی صلح اندیشی را بمنصه ظهور بگذارد بشرط آنکه فلسفی اندیشی را جزو تفکر خود قرار دهد. هر جا که دین پای خود را از فلسفه و تفکر عقلی کنار کشیده، جزمیت خود را نشان داده و چیزی شبیه طالبان شده است. اگر دین بتواند در فضای اندیشه فلسفی، خود را حفظ کند، در آن صورت میتواند زمینه مناسبی را برای تحقق صلح ایجاد نماید. فلسفی اندیشی مبنای بسیار خوبی است و دین یک فعالیت بسیار مناسب دوشادوش آن است.

مجموعه مقالات منتخب هیجدهمین همایش حکیم ملاصدرا
یکم خرداد ماه ۱۳۹۳ - تهران

فلسفه و صلاح جهان

زیر نظر

آیت الله سید محمد خامنه‌ای

سرشناسه:	همایش جهانی بزرگداشت حکیم صدرالدین محمد شیرازی ملاصدرا (هجدهمین: ۱۳۹۳): تهران
عنوان و نام پدیدآور:	مجموعه مقالات منتخب هجدهمین همایش حکیم ملاصدرا اول خرداد ماه ۱۳۹۳ تهران: فلسفه و صلح جهانی
مشخصات نشر:	تهران: بنیاد حکمت اسلامی صدرا، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری:	۶۰۰ ص.
شابک:	978-600-5101-77-5
وضعیت فهرست نویسی:	فیبای مختصر
یادداشت:	فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است.
یادداشت:	مجموعه مقالات منتخب هجدهمین همایش بزرگداشت حکیم صدرالمآلهین تهران (۱۳۹۳): فلسفه و صلح جهانی.
یادداشت:	کتابنامه به صورت زیرنویس.
شناسه افزوده:	خامنه‌ای، سیدمحمد، ۱۳۱۴-
شماره کتابشناسی ملی:	۳۸۲۱۲۸۹

مجموعه مقالات همایش بزرگداشت حکیم صدرالمآلهین
تهران (سال ۱۳۹۳)
فلسفه و صلح جهانی

چاپ اول بهار ۱۳۹۴، ۲۰۰۰ نسخه
قیمت: شومیز ۲۵۲۰۰ تومان و گالینگور ۳۰۰۰۰ تومان

نشانی: تهران، بزرگراه رسالت، روبروی ضلع شمالی مصلای بزرگ تهران،
مجتمع امام خمینی (ره)، بنیاد حکمت اسلامی صدرا
صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۶۹۱۹، تلفن: ۸۸۱۵۳۲۲۰ و ۸۸۱۵۳۵۹۴ دورنگار: ۸۸۴۹۳۸۰۳

کلیه حقوق، متعلق به بنیاد حکمت اسلامی صدرا است

ISBN 978-600-5101-77-5

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۱۰۱-۷۷-۵